Q. D. B. V.

EX

AUTHORITATE ET INDULTU

Gratiosissimæ Facultatis Medicæ Jenensis

DISSERTATIONEM HANC

DE

ABORTU EPIDEMICO

PRÆSIDE

VIRO NOBILISSIMO ET EXPERIENTISSIMO

DN. JOH. JACOB. FICKIO,

PHIL. ET MED. D. ARCHIATRO

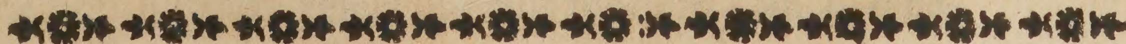
COM. MANSFELD.

Præceptore suo ætatem colendo

publice ventilandam sistit

D. MART. ANN. M. DC. XCVII.

H. T. WITTE, QVENSTED. MANSFELD.

JENAE,

TYPIS GOLLNERIANIS.

I. N. J.

AD tot morborum myriades enitendas parili conferunt & majori fere numero ſuam opem triſtiores cauſæ, quas inter externæ haud dubie indaginis ſolertioris & commentationis capaces quoque aut indigæ ſunt, ſive neceſſitatem lubeat ſpectare, qua inevitabiliter viventium attaminant corpora conteruntque, ſive afficiendi magnitudinem, moresque peſſimos ſæpe, quibus longe lateque graſſantes multos divexant populos, aut in hac illave regione vel urbe plures communiter infeſtant incolas, unde epidemii, nunc à victu, nunc & potiſſimum ab aere, cauſa communiſſima, nec tamen vernacula, ſecundum anni tempeſtates diverſimode affligentes, ortum ducunt morbi: neque a peculiari ſanguinis & humorum craſi omnino dependent, niſi quatenus occulta vel manifeſta aeris influentia dictis corporibus eandem impreſſerit; hi durante illa aeris conſtitutione nec ultra pergunt laceſſere, neque alio ullo tempore invadunt, aſſerente Sydenham *Opuſcul. Med. ſect. 1. c. 1.*

Plane ad ſimilem epidemicam athmoſphæræ habitudinem *Hippocrates*, Cous, maximus Medicorum & naturæ peritiſſimus, refert abortus ſpeciem, *lib. 3. aphoriſm. 12.* Et cum haud raro memoriam anni præcedentis repeteremus, quo cum alia multa, tum abortus præprimis fœminis multum pariebat negotii, & quibusdam erat funeſtus,

 neſtus,

neſtus, penſitatisque circumſtantiis a diſcrepante ab invicem diverſarum anni quadrarum conſtitutione probabiliter procedere animadverteremus, deſtituti multiplici accuratiſſimarum obſervationum undique congeſtarum fide, ſaltim memorati aphoriſmi commentationem aggredi minori molimento cupimus. Quod inſtitutum noſtrum terno expedimus capite, ut primum abortus decernat formalitatem, & potiores ejus alias cauſas, alterum varias enodet aeris habitudines & anomalias, donec ultimum ſpecialiora huc quadrantia ex prioribus, dextramque pro viribus expoſitionem ſiſtat. Cœpta Deus T.O.M. fortunet noſtra.

CAP. I.

§ I.

FOEtus in utero primis quatuor menſibus ad medium usque geſtationis tempus vix movetur: tum vero, ubi oſſa cum muſculis paulo firmiora reddita, in matre quidam motus obſervatur initio levior, ſucceſſive vehementior, & interdum ſatis moleſtus. Elapſis vero menſibus novem ſolaribus, aut decem lunaribus, inſtante partus hora, circa conſuetum alias menſium olim fluere ſolitorum tempus, eodem naturæ impetu juvante, fœtus capite ad uteri cervicem prono ad exitum ſe accingit, egreſſurus quoq; e latebris uteri ſtrictioribus ob aeris defectum adeoque reſpirationis urgentiam, qua & immediata aeris admiſſione tenerior fœtus conſtitutio, blando humorum cordisque motu ſuæ vitalitati tunc ſatis congruo contenta carere hactenus poterat, ſuppetente ſcilicet aerearum minutiarum cum nutrimento a matre in placen-

tam,

tam, ex qua eapropter refluus per arterias umbilicales nigricans ſanguis per venam purpureus magis revertitur, deciduo elaſticitate: aſt ſolidata nunc ſub incremento atq; denſata magis in poris ac meatibus ejus textura, cum fortiorem fluidorum impulſum ſubinde expoſcat, opus erat uberiori aeris immediate per reſpiratoria organa appulſu, pro motu ſanguinis inteſtino inſignius roborando, atque functionibus vitalibus decenter obeundis: quo ſemel admiſſo impoſterum carere nequit animal citra vitæ jacturam. Vid. *Excell. Bohnium*, *in Circul. anatom. phyſiol.*

§. 2. Ipſam vero excluſionem præſtat matris ac fœtus mutuum adjutorium. Hic enim a prædictæ cauſæ intrinſeca ſub divini Numinis deſtinatione neceſſitatus urgentia, variis membrorum flexuris & artuum vehementiori commotione irritat uterum fibroſæ ſubſtantiæ ad contractionem & ſui compreſſionem, quam niſus matris validus per diaphragmatis ob cohibitam reſpirationem & muſculorum abdominis tenſiones, conſpirante humorum atque ſpirituum exagitatione menſes quondam expulſiva, & parturientibus propriis doloribus obſtetricantibus, promovet: hinc adactæ membranæ fœtum operientes ab humorum compreſſorum renitentia atque impulſu in orificium uteri internum, inibi tanquam in loco cedere apto rumpuntur, cum profluxu aquarum vias emollientium, proditque puſio, diducta ob nexus propter cartilagines emollitas laxitatem pelvi, in publicum cum ſecundinis, ab iſtis reſecto firmiterque ligato fune umbilicali liberandus; quæ ſi ſubſtiterint, cum placenta niſu matris aut vi externa tractoria avelluntur ab utero, qua parte poſtmodum laceratis vaſorum ejus radiculis ſanguis, i. e. lochia, intra ſpongioſam ejus ac vaſculoſotubuloſam compagem geſtationis tempore ob tardiorem motum coacervatus,

 (un-

(unde uteri craſſities citra carnoſitatis acceſſionem) expurgatur preſſus ab utero, ſucceſſiva fibrarum contractione in priſtinam figuram molemque ſe vindicante. Conſule de his & aliis accuratiſſime diſſerentem *Celeberrimum Wedelium, Præceptorem noſtrum æſtimatiſſimum, in phyſiolog. Reformat.*

§. 3. Breviter hæc, natura recte omnia curante contingere ſolita, notaſſe & præmonere perquam neceſſe viſum fuit: atque ſic fiet apertum obiter attendenti, quod abortus, ſcilicet intempeſtiva, i. e. ante legitimum pariendi tempus, fœtus imperfecti vitalis aut minus, excluſio procedat a cauſis violentis in- vel externis, interveniente proxime uteri, porroque matris aut fœtus tanquam cauſarum ſociarum culpa. Sæpe quidem numero uſu venire ſolet, ut fœtus moles quotidie accreſcens non amplius uteri concamerationi ſit rite commenſurata, dum parvitate hic, propter membranas juſto denſiores, aut præ ſiccitate rigidisque fibris cedere renuens, nativa vel acquiſita tumoribus duris, ſcirrhoſis, molave &c. laborat, quocirca habitaculum ſuo ſuperans augmento gratiſſimum, molli ſua alias ſede compreſſus undique cogitur exire. Alia ad novas ſpes credula mater periculo fœtus omiſſuri imponitur a relaxatione præter naturali uteri, ob fibroſitates emollitas flaccidasve conceptui firmius complectendo imparis, quin dimittat eum, occaſione motus matris aut fœtus paulo validioris data, per vias facile explicabiles, velificante præſertim hoc vitium comite ductuum parietumve lubricitate: id quod ſolenne eſt in cachexia, hydrope uteri, intemperie frigida, aut ubi balneorum uſu nimium delectantur fœminæ.

§. 4. Nec minor abortiendi neceſſitas ab enormiori uteri intimiorique oboritur irritatione, quam tam morbi ſo-

bi solutæ unitatis, vulnera, ulceraque, quam humorum acrium congestio, potissimum scorbutico-tartareorum inferunt. Hæmorrhagia peræque uteri, non omnis sed ex fundo contingens, turbando fœtus œconomiam, suffurando alimenta, & suffocationem minitando, perquam periculosa esse deprehenditur. Per consensum vero ob viciniam & nervorum commercium spasmodice sollicitatur quoque uterus in diarrhœa, ista pariter, quam inconsideratus purgantium infidorum præsertim usus inducit, & tenesmum a biliosis humoribus, atque resinositate acri purgante ani sphincteri impactis trahit comitem; qui solitarius interdum morbus idem præstat, humoribus serosis, in glandulis intestini recti lenticularibus stasi corruptis, aut profusis scorbuticis, non secus ac purulentis in ulcere, vermibusque rodentibus, adscribendus.

§. 5. Quam quæso incurii sæpe vilipendimus alvi duritiem, & tamen tam alvinæ fæces accumulatæ, quam flatus incarcerati, ut odorum pravitatem spiritibus infensam taceamus, tantum quandoque in uterum impetum moliuntur, ut exturbetur quantocyus tristi eventu proles. Sic vesica morbum nacta, imprimis circa sphincterem, tum quoque ab usurpatis diureticis, sero fuso & acrimonia inducta celerem urinæ secretionem & emictionem cum perpetua hujus musculi, tandem dolorifica apertura, procurantibus, non una vice, partim mole urinosi laticis aggravante, partim stimulando, affectum nostrum peperit. Ast omnium nocentissimi sunt motus uteri convulsivi atque spasmodici in hysterica passione, & per consensum a partium vicinarum, ventris renumque doloribus prognati.

§. 6. Ex parte fœtus quæ concurrere possint cum complectimur animo, quatuor causas reperimus, cur abor-

ortus malum ſat triſte poſſit evenire: unam, quando debilis natura aut morbis fractus, aut exanimatus ob violentiam externam, vel reatum matris gravi valetudine preſſæ, & implicitæ in morbos, iſtos præſertim, quos acutos vocant, aut chronicos mali moris, frigidosque, unice fere ob alimenti penuriam pravitatemque, domicilii ſui pertæſus, aut vero rejiculus in lucem & auram exit iſta parum vel minime fruiturus: alteram, quod naturæ robore pollens, aut valde inquietatus membrorum morboſe convulſorum impetuoſa jectigatione, calcitrando uterum exſtimulet ad præternaturalem ſui conſtrictionem: tertiam, quando à patre lacertoſo genitus, aut hydrope distentus uteri cavum grandi mole excedit: quartam, ubi vehementi corporis per ſaltum, vecturam &c. commotione placenta ab utero violenter avellitur, ut commercio interrupto, nutricatu orbus, & a ſanguine proſiliente ad tergum preſſus, viisque hiatu ſat amplo recluſis, cedere fatis & gremio neceſſe habeat.

§. 7. Cedo nunc, qui ſuum confert mater ſymbolum? ſic enim percunctanti multos ſuggerit, & exponit caſus fere quotidiana experientia. Exitium capiti fœtus parant plethora fere magis quam cacochymia, & grave periculum morbi, tam qui vitalem ſanguinis motum inteſtinum ſpirituumque exagitationem imminutive ſupprimunt, ſyncope, lipothymia &c. quam qui effera commotione enormiter omnia exagitant febriles iſtisque analogi; porroque ſub eodem vexillo militantes vehementiores animi paſſiones actutum obvenientes turbando ſpiritus, quos confuſanee ad interiora repulſos obruendo ſuffocant metus, terrorque ſubitaneus, vel inordinate ad extrema exploſos disperdunt gaudium effuſiſſimum: nec mirum, ſi intermediis his ſimiliter intimius alteretur

ſan-

ſanguis in motu regulari æquabili, qualitateque, adeo nociva œconomiæ & peregrina, ut propterea animalium morſus ira excandefactorum maligni reputentur venenoſique.

§. 8. Porro quando alligata mutuo ambitu corpora robuſtam quærunt voluptatem, & gravida inter anhelitus ſudoresq; utcunq; trita influxum ad flagrantia membra copioſiorem humorum æque ac ſpirituum proritat, tam parva epileptica uteri conſtrictio, quam juxta cum ſpirituum inſigni ataxia virium ſub laſſitudine conſpicua conſumtio ſubſequitur, quæ & ſuperveniens fortior ventrum colliſio fœtum expellere facile queunt. Ecquis non novit, hyſtericas, ob idque facile aborturas odore ad nares fœtido excitatas recreari: & tamen has atque alias tetra cloacæ, paludum, candelæ ſetaceæ extinctæ &c. effumatione, ſpiritibus animalibus atque vitalibus ſumme damnoſa, quasdam econtra roſarum, rerumq; aliarum inſigniter ſuaveolentium, vel quibus, ut ſemini Dracunculi &. ſpecifica in texturæ modo quærenda inſidet qualitas, fragrantia abortioni reddi obnoxias. Ut malum hoc a ſternutatione frequentiori, tuſſi ferina ac vomitus vehementia, corpus ac per diaphragmatis impetuoſum deſcenſum ſimul concutiente uterum, metuendum taceamus.

Has atque ſimiles alias cauſas, & quantum quæque valeat, explorari profecto nimis longum foret: excitandæ ſat grandi moleſtiæ unamquamque exiſtere aptam nemo facile inficiabitur, non tamen epidemium conſtituere noſtrum poterit affectum, præter aerem, quo in univerſum omnes fruimur abſoluta neceſſitate viventes, necis quoq; aut ſaltim invaletudinis poſt partum authore.

Vid. Cap. 3.

CAP. II.

§. I.

Xtra dubium hodienum apud plerosque, ne dicam omnes, utpote experimentis ad ſenſum ductis, & ſubactiore judicio perpenſis captos habetur, quodlibet corpus, etiam ſolidiſſimum glaciemque frigidiſſimam, habere circa ſe athmoſphæram, i. e. maſſam inſenſibilium effluviorum. Ecquid de terreno judicabimus globo ſatis poroſo & exhalabilibus inveſtito potiſſimum fluidis corporibus, ob mollem partium minimarum ſitum & independentiam, excitatore ſolis & ſubterranei ignis calore, impetuve ætheris atque aeris valido ſatis preſſivo & elaſtico imprimis, in vapores diſtrahi aptis; hunc certe magnam valde circa ſe oportebit athmoſphæram admittere, aeri diſperſam, inde nomen mutuanti ſuum. Quodſi itaque hujus complexim conſiderati aeris apponere deſcriptionem allubeſceret, juxta Carteſii mentem appellitaremus congeriem particularum tertii elementi tenuium ramoſarum, in materia cœleſti, globulis præſertim, volitantium inſtar plumularum, (quæ nativa aeris ſubſtantia eſt, gaudens elaſticitate,) adventitie ſcatentem undiquaque vaporibus & fumis atque halitibus terreſtrium corporum æque ac cœleſtium omnis generis & pene infinitis in textura & indole, tenuiſſimis, ut rarum tamen, fluidum & pellucidum, exiguitatis molecularum variorumque motuum beneficio, fiat corpus.

§. 2. Nec erit perdifficile Philoſophis per ignem comprobatu, ſua inexiſtere principia athmoſphæræ diſſeminata. Siquidem aqueas, quibus mitigentur alia rigidiora puncta, ut lenius in vibratione procedant, inibi coacer-

cervatas patefaciunt particulas nebula, ros, iris & nubes, insensiliter vero dispersas guttulæ lateribus vasis, glacie, salium mixtura certa, aut liquore frigido, vel etiam nitri & ammoniaci salibus infrigidantibus turgido, intus persusis frigefacti sub die sereno æstivo adhærentes, quarum majorem vel minorem copiam hygroscopiis moderni physici æstimant.

§. 3. Terrestriores, pulvisculorum forma, immissis in cubiculum obscurum per angustum foramen radiis solaribus, per aerem volitare visis, æque multa sistunt oculis ac menti meteora, fulmen nempe, stellæ cadentes, impuritates cum pluvia super tecta decidentes, & accretiones vegetabilium in rupibus &c. atque hæ in aere, quorsum sulphurearum commercio evectæ erant, non tanta amplius commotæ, impetu materiæ subtilis languente, velocitate, cui & directioni in unum terminum magna insidet efficacia; aut vero aliorum consortio nuptæ ponderosiores factæ, ima rursus petunt, ut sæpe pulveris copiosissimi insipidi facie deponantur, vel quoque aqueis particulis diditæ, procedentes e terra bolacea fretave minio, vel chalcanthinam & bituminosam acquisitæ tincturam, constituant pluviam sanguineam, etsi hanc nitrosis sub spiritus destillatione rubellum, acceptissimo oculis spectaculo, colorem exhibentibus adscribere malint effluviis.

§. 4. Salinas rigidas subtiliatas haud exiguam athmosphæræ portionem constituere, fateri coguntur gravi scorbutico, ex salino tartarea, lympham sanguinis simul ac fluidum nerveum valde collutulante materia exorto affecti tristius locorum maritimorum accolæ; & salium ex fontibus cocturæ ubi ponitur opera, salinas in aere impuritates odoris tetri sensu posse percipi notum est, & rubigo, quæ ferramenta, imo ipsa vestium ex auro argentove

confecta ornamenta exedendo depravat, abunde testatur: itaque nitri fœtura ibi locorum ob affinitatem in radice salium est copiosior. Liceat porro dicere locorum non solum, sed & temporis diversitatem, salium in aere discrepantiam variare; *Morhofius* enim *in epist. de metall. transmutat. p. 29.* memorat de Kerkringio, insignem genuini vitrioli impurioris ex aere Amstelodamensi ope machinæ cujusdam esse copiam expiscatum. Nec præfracte experimentis aliorum obsistendo negare conatur *Hamelius de corp. anim. l. 2. c. 4.* flante borea, aut hyberno tempore collectum salem plurimum acidi continere, non item si æstate colligatur. Imo hos sales in aqua solutos & confusos effervescere, unde alcalinæ naturæ habetur alterum: acidiorem in locis maritimis, magis volatilem in regionibus fervidioribus, per hyemen quoque copiosius sparsum esse.

§. 5. Atque his dictis pariter nostrum addere calculum haud veremur, cum uberius ista comprobandi, si placeret, suppeterent rationes: & universalius paulo reperiri nitrosam in aere qualitatem contendimus, eatenus tamen non admittentes universalissimum, æthereum minerale sal hermaphroditicum, & spiritum nitro aereum, omnia super terris vivificantem, fertilitatis authorem, quodsi terræ sub pluviæ vehiculo committatur, in qua sal aeris centrale delitescat, pyrotechnia separandum: quo de quid statuendum, ablegamus rerum cupidos ad Excellent. *Bohnium de infl. aeris in inf., & Chym. cap. 4.* Certe quod *Burrhus* de aucupio spiritus mundi, sale gravidi universali, ex aere, dum filtro vitreo capacissimo sub æstivo solis fervore guttulas præ figore vasis accretas adunit rorulentas per aera sparsas, gloriatus, vix satis expectationi facit, aqua quippe existit tantum levissima & valde tenu-

tenuis, eaque propter ſatis activa, deſtituta licet foret ſubtiliſſimis ſalino-ſulphureis olim adſcriptis atomis, & variorum menſtruum concretorum haud inefficax, lymphaticum microcoſmi ſalivale æmulans ex inſipidorum claſſe, quibus vim ſolvendi catholicam Chymicorum ſelectior cohors attribuere cupit.

§. 6. Sed vero aliæ ſunt admittendæ, licet itidem non univerſaliter aerique propriæ, ab iſto tamen venandæ, atomi ſalinæ volatiles, urinoſæ ammoniacales, quemadmodum hoc ſalis genus ſubdito igne in auras fere totum avolat, ſulphureæ, quales ignea meteora, lambens ignisq; fatuus, fulgura atque fulmina odorem ſatis tetrum ſulphuris æmulum naribus offerentia, arguunt; mercuriales, acres arſenicales &c. e variis artificum laboribus eructantes, aliæque multivariæ, ex locis ſubterraneis cryptisque remotiſſimis effumantes, aut quas ſuprema & extima terræ cruſta ſuppeditat. Quantum porro animata trans & perſpirabilia penitus corpora, tam viva, quam demortua, æque ac inanimata, proventum ſuggerant effluviorum, mineralia pariter atque metalla ſudores quaſi profundant ignis vi expreſſos, nota res eſt, alio loco pluribus verbis expoſita. Quibus æqua judicii lance trutinatis quidni aeris qualitates, primas ſaltim egregie temperari ab effluviis, reliquas vero utpote puritatem, infectionem, tenuitatem, craſſitiem, gravitatem ac levitatem, potiſſimum conſtitui opinemur.

§. 7. Sed inſuper multum huc conferunt ſolis & lunæ poſitiones, ſeu potius varius horum reſpectu telluris ſitus acceſſus & receſſus, qui anni tempora efficit, tandemque ventorum diverſæ agitationes. Ad hoc redit dicendorum ſumma, lumine, motu ac corporis præſentia ſuam in inferiora energiam exerere præfata luminaria mundi

 ma-

gna. Nam ut ſol purior flamma & igneus globus eſt, ſic luce privari nequit excalefaciente. Sed quorſum iſta materiæ per loca a polis remota emiſſio, & ſimilis per polos ipſos receptio, itemq; heterogeneitatum expulſio, quibus & illis a macularum diſſipatione exurgentibus athmoſphæra ejus conſtituitur? minime uſu carere certo putandum eſt, licet a nobis non ſufficienter perſpecto, & dum conſpirare hoc ipſo atque ſuas invicem communicare potentias cernimus, unicam eſſe corporum univerſitatem, quorum unum alterius conſervationi ſtudeat, indicatur, & mirabilem in toto conſenſum atque compaſſionem. Motu, quicquid fit, expeditur, & progreſſivum adæquat dignitate qui in gyrum turbinis inſtar eſt, atque varius fluiditatis ac diſſipationis ſecundum minimas partes: hæ autem quia a ſui motus centro recedere ad viam rectilineam conantur, eundem in ſui vortice ambiente, i. e. globulorum aggregato niſum ſua adaugent preſſura, & lucem, omnium præſtantiſſimam univerſi qualitatem, ſic efficiunt, ſimili modo & terreſtrium agitatione particularum ſolito majori, aut globulorum in agmen condenſatione calor in mundo exuſcitatur, eo major, quo radios ſol figit magis directos atque perpendiculares, moraque præſertim ſuper horizonte diutina ac propinquitate ſua. Quo fit, ut non ſolum miasmata ſolaria partim abundantius eo excurrant, partim activiora, ſed etiam tenuiores e terraqueo globo copioſius in aëra elevatæ exhalationes athmoſphæram noſtram majori mobilitate ac rareſcentia calida exaltent. Contrarium accidit hyemali tempore, & medias amant intermediæ tempeſtates affectiones.

§. 8. Sed nec reticenda lunæ influxiva in terram qualitas, ex iisdem derivanda principiis, ob fontis identitatem, diſpari licet modo. Lumen hoc a ſole mutuatum modi-

modificatur ab opaco lunæ corpore, varie reflexum ac refractum, & eductas vi motus inibi specificas moleculas deturbat ad terram procedens varias alius figuræ ac motus cum peregrinis æthereis, peculiarium hinc in macro pariter ac microcosmo operationum productrices, & eo magis, quodsi aliorum insimul planetarum cum ista conjunctio vel oppositio ulteriorem superaddat specificam determinationem. Exhalationum ex luna in propriam athmosphæram evectarum major copia novilunii tempore suscitari videtur, quia tunc in parte à nobis aversa à radiis solaribus directis plus sui dimidio, in obversa verò istis a terra reflexis majori cum luminis fœnore, quam ei tribuit hæc unquam, licet facies ejus pallore vix sensili nobis ac debiliter fulgeat, illuminatur.

§. 9. Longe vero apertius in inferiora operatur plenilunium, quorsum suos mittit radios, quo copiosiores, eo efficaciores, vix tamen alias elevantes particulas præter aquosiores & terrestres facile mobiles in aerem, ea propter humidiorem, & quia agitatione ob imbecillem lucidorum pressionem tardiori cœlestis æque ac vaporosa fertur materia, hujus partibus propria ad invicem accedentibus ponderositate, cum propulsione istius ex intervallis partim constrictis, partim sublatis, multo densiorem atq; graviorem, & tandem vi dictorum & ob subtiliorum uniformiter versus eundem, quare singulæ seorsim proprios motus calorificos libere exercere nequeunt, terminum propulsarum particularum, an semper rigidarum ac oblongarum jamtum, aut sub isto motu per impactionem sibi invicem ita figuratarum dubito, cum momentanea vicissitudine mox halitum oris calidum, nunc frigidum spirare detur, motum rectilineum, cujus hoc statu lunare lumen est concausa, notanter frigidiorem.

§. 10. Hic accedat jam porro illustris naturæ effectus, qui mire olim Physicorum torsit ingenia, fluxus nimirum maris & defluxus, ortus a pressione materiæ æthereæ, terram inter & lunam gyrantis, & ob præsentiam lunæ spatio pro transitu angustiori validius prementis illis in locis, quibus ipsa imminet: & hoc tanto magis, quo terræ propior novi ac plenilunii tempore luna est, aut circa æquinoctia terræ ac lunæ directa magis est oppositio. Cum autem hæc in distans actio intermedio aere peragatur, ecquamnam ipsi quoque inferat alterationem, facile conjecturandum est.

§. 11. A physicis probe observatum & studiose expositum est, quænam mira ventorum vis per motum & qualitates expressa in sublunaribus corporibus, tàm animatis, quam inanimatis semper procrearit commoda itidem & irregularitates. Quale quid insignis istorum differentia efficit, quam in acceptis referre licet potissimum variæ, ob diversum ad terram positum & radios plus minus directos, solis, adde lunæ quoque ac siderum, actioni, moderantis æque vaporum agitationem, ac horum juxta cum ignis subterranei motu caloreve eductionem: dehinc locorum diversæ elevationi aut depressioni, montium quoque vallium, marium, regionum, e quibus & per quas spirant venti, diversæ habitudini. Nec ad nos spectat inquirere, quomodo hæc aeris athmosphærici in unam partem agitatio, tactu perceptibilis, ab aeris rarefactione ab una, & condensatione vel compressione ab altera, & viceversa, ortum ducat, quin potius medicæ erit tractationis, si visa cardinalium proprietate, juxta locorum diversitatem judicanda, effectus eorum in aera & corpus nostrum contemplemur.

§. 12. Septentrionalis est frigidus apud nos, utpote

ex nive glacieque liquescente, & ex gelido polo progrediens, copiosis imbutus frigorificis particulis, & quia insuper crassiores sunt moleculæ in aere propter frigus constricto & densato, fortius impetit, majori robore ob potiorem gravitatem versus Australia loca, quo ab aere solis calore rarefacto & debilioris resistentiæ invitatur, demto æquilibrio proruit, fugans hoc impetu suo nubes, atque vapores aqueos concentrando graviores vectura sua terram versus deturbat, serenitate pedissequa. Nec multum degener ab hoc est Eurus, serenus ac siccus, ob immensam continentem & vastos terrarum tractus montibus hinc inde asperos atque arenis obsitos, impetuosus pariter ob solis aerem ante se rarefacientis cursum versus occidentem, propter-eaque reliquis frequentior; porro rigidofrigidiusculus est, quia ejusmodi imbutus terrestribus halitibus est, & in unam simul valide urgetur partem rapidiori motu, qui leniori particularum exiguarum aeris confusaneæ calorificæ agitationi impedimento est.

§. 13. Contrarias fere obtinent rationes austrinus atque occidentalis. Auster quippe calidior atque humidior est, quia vaporibus ex mediterraneo evectis mari copiosissimis, tepefactis a sole propiori & meridionali scatet: debilior ob rarescentiam, molliorque ob atomorum glabrarum flexilium & teretium aquearum inexistentiam, defectumque rigidarum salino terrearum. Zephyrus vero humido-calidus est atque pluviarum ferax, ex locis marinis occidentalibus procedens cum nubilo ac inconstanti aëre. Intermedii participant de prædictis, atque medio se tenent modo in motu ac qualitatibus.

§. 14. Ex quibus liquent effectus ventorum in aerem, (& corpus etiam nostrum tanto magis afficientium, quo per intervalla & viis contrariis spirant inconstantius)

cujus calorem frigore, humiditatem ſiccitate &c. probe temperant, poſtmodum agitatione ſua determinata arcent ab eo corruptionem, & ventilando corrigunt, nequid eſſet ſitu ſqualidum, aliunde vero inquinatum everrendo depurant, aut conſortio alius diverſis gravidi effluviis diſtinctæve gravitatis moderantur, quo contemperatus undique vitæ animalium evadat proficuus: ſed & noxius redditur a temperie multum diuque recedens, aut exitialibus conſpurcatus miaſmatis e locis, unde & per quos ſpirant eructatis: adeoque per ventos commoda regionum peræque ac incommoda fiunt communia.

§. 15. Sed alius longe ſpecioſior reſtat effectus uſusque ventorum, dum aeris gravitatem atque preſſionem notanter modificant, quæ perpendicularis ſemper præter cylindrorum vel conorum aereorum altitudinem, pluriumque id propter combinatorum, quo terræ ſunt viciniores, latitudinem, etiam majori minorive craſſiorum ac graviorum effluviorum, in athmoſphæra nidulantium, quantitati imputanda eſt. Quo tamen modo efficiant hoc ipſum ruſpari paucis ſuſtinemus: vapores ſunt dilatati, quod aquæ in vapores diſtractæ ex æolipilis impetuoſa cum ſtrepitu proruptio manifeſtat, teſtaturque pari iſtos cum impetuoſitate propelli repellique: quid aliud ergo hoc conſequi opinemur, quam inde minui pro re nata exhalationum copiam, aut adaugeri moleculis quoque grandioribus e terra ſublatis in aerem, abinde & dum ſpiramine venti ſuo perpendiculariter urgent ſuper horizontem percelluntque, plus minus ponderoſiorem futurum.

§. 16. Jucundo ſpectaculo aſcenſu mercurii vivi deſcenſuque in baroſcopiis dicta noſtra demonſtrare ſategit moderna experimentalis philoſophia, quem gravitativæ

aeris

aeris dispositioni, indirecte simul calori ejus aut frigori, penitus se accommodare comperit. Dum itaque hyemali tempore, interdum cum parca, subtili nive, vel pluvia, simul frigida, ut & spirante vento boreali & orientali, vigenteque aut futura serenitate, imprimis duratura, mercurium in tubo elevatiorem cernimus, quidni athmosphæram tunc temporis graviorem statuerere debemus? E-contra ex humili, nubes & pluvias prænunciante, nivesque præcedente, eo diuturniores & copiosiores, quo humilior ipse sit; itemque quando venti a meridie & occidente afflant, quo impetuosiores, augures non solum, sed & auctores notabilis aeris inconstantiæ, nempe pluviosæ aut nivosæ, tanto depressior est mercurius; porroque ex eodem phœnomeno, in æstate, ubi tempestatis subsecuturæ, fulgurum ac tonitru index est, & quo humilior, eo pluviæ copia & ventorum impetus vehementior ingruit turbatve, athmosphæram minoris pressionis atque gravitatis verissimè affirmamus. Subitanea aeris vel successiva mutatio, lapsum mercurii celerem vel tardum, aut parilem inferens scansionem, similem in gravitate vicissitudinem quoque arguit. Avet animus legere plura hac de re, evolvat eruditissimas *Camerarii Ephemerides meteorologicas*.

§. 17. Ceterum ut variorum naturæ effectuum fons est singularis hæc athmosphæræ proprietas, ita elasticum aeris motum similiter multum ab ista adjuvari certum est, utpote qua ramosæ aeris moleculæ inflectuntur, & dum inflexæ interstitiola nimis angustant, obtortosque ac interruptos formant meatus, subtilissima ac ætherea materia, per istos currere consueta hactenus liberrime, nunc præpedita, quo repetat rursus vias tritas, contranitendo prementium virtuti ramulos iterum explicare, diducere, dilatare impulso suo perpetuo conatur, comprimentia

corpora, quantum poteſt, repellendo removens: ni itaque ultra modum comprimeretur, quid opus conatu ſeſe in priſtina loca niſuque reſtituendi? undenam vero potior niſi ab athmoſphæra compreſſio, quanquam quasdam ferre ſuppetias in reluctando ætheris gravitatem facile gratisque conceſſerimus.

§. 18. Explicandus tandem foret motus aeris fluiditatis, aſt perſuaſum nobis cum ſit, neminem de eo dubitaturum, opera hac ſuperſedemus, properantes ad aeris qualitates in concreto ſpectatas, quomodo ad corpus relatæ humanum miræ operationis efficacia iſtud afficiant. Nec operoſi erimus in demonſtrandis latentibus, propter anonymas in aere ſubſtantias, effluvia ſiderea vel aſtralia, aut ſubterranea, qualia metallifoſſores cum damno ſuo experiuntur, pecularis ac diverſæ indolis, perſæpe ad aerem, maxime poſt horrendos terræ motus & inuſitata ſoli ſchaſmata, ex corporibus infra ſuperficiem globi longe ſitis, tum fluidis tum conſiſtentibus variis, minus hactenus obviis & incognitis, pertingentia, quorum diverſitatem aquæ medicatæ & nocivæ innumeræ innuunt, unde morbi novi exoticique, qui nonnullis temporibus & locis multa bruta hujus illiusve ſpeciei, aut homines corripiunt, ſcaturiant, quo de vid. *Boyleus de latent. aer. qual. Athan. Kircherus Mund. ſubterr. l. 5. ſect. 4. cap. 3. Helmontius de lithiaſ. cap. 1. §. 18.*

§. 19. Sed potius ruſpaturi ſumus manifeſtas, per motum ac miſcelam particularum omnem vim pariter in corpora ſibi ſubjecta, & noſtri partes tam fluidas, quam ſolidas exerentes. Ubi ſane motus, uti alias præcipuum materiæ accidens & fœcundum rerum univerſi principium exiſtit, plurium qualitatum modificator, & inteſtinus reliquorum motuum ſtatuminator eſt. Omne vero momentum

tum

tum contactu expeditur corporeo & immediato, seclusa ejus in distans actione immateriali: quod fieri necesse est, dum ab ambiente via triplici materia secernitur corporum poris naturaliter adæquata. Insigne pulmonum hac in re munus celebratur merito primicerium, quos dum aer pondere gravis totus athmosphæricus irruit, & diaphragmate per modum constrictionis descendente, quando costis beneficio musculorum sursum tractis thorax ampliatur, fracto sic aeris thoracici æquilibrio, subtilior istius portio mediæ inter vaporosas crassiores & subtilissimas alias naturæ, comitata tamen istis ac roborata æthereis, in vesiculis pulmonalibus per poros magnitudine & figura sibi congruos extremorum bronchiorum inconspicuos secernitur.

§. 20. Altera via est, quando per cutacei tegminis spiracula, tam istos sensiles cuticulæ poros, singulos valvulis cucurbitiformibus aut pelliculis convexis interiora versus protensis stipatos, in quos suis terminantur glandulæ miliares excretoriis vasculis, tum illos insensiles transpiratui insensibili proprios, effluvia aerea variæ indolis penetrant, non obstante perpetua transpiratione, cum contrario motu & viis per eosdem licet exiguos meatus eodem tempore diversam simul permeare posse materiam experimenta evincant.

§. 21. Tertia sunt primæ cum annexis viæ satis patulæ, ad quas partim cum saliva defluit perpetuo deglutita, partim cibis atque aliis assumendis intricatus devolvitur, exinde porro sub chyli vehiculo atque viis, ut superior iste omnis in poris, sanguini commiscendus, ea sapientissimæ naturæ intentione, ut non solum sua constituat substantia humorum elementum, sed & elatere suo motum concitet intestinum vitalem fluiditatis humorum, &

in perfectioribus animalibus pro ſanguinis magis ſalino ſulphurea conditione caloris, atque porro miſcelæ accuratioris, & conſequenter craſeos, authorem, anguſtiſſimos corporis abditos quoque ſcrupos intime pervadens. Sicut autem hunc undecunq; aeris ingreſſum facilitat preſſura ob gravitatem propria athmoſphæræ, ſic eadem circumſtans vitale corpus, fluidi interni fervorem & elaſticitatem recte temperat, ac reprimendo moderatur, unaque renitentiam ſolidarum partium propulſionemque ſanguinis in venas promovet & accelerat, aſſerente illud veriſſime *Excell. Bergero, disput. de Homine.*

§. 22. Sed vereri ſubeſt, ne arguamur oblivionis aliarum adhuc notabilium quoque ſatis viarum, quales ſunt oſſis cribroſi ſpiracula, ſuturarum interſtitia atque cranii foramina vaſis pervia ſanguiferis, ductuumve ac cavitatum parietes, quos aer in tranſitu afficit, contenta fluida alterando, ſcil. narium, oris, faucium, œſophagi &c. circa quas omnes hoc ſaltim monendum duximus, illam eſſe incertam, iſtam fere impoſſibilem, atque reliquas a ſupra nominatis vix diſcrepantes.

§. 23. Quibus viſis nunc quidem attingere fas erit generaliter morbos ab aere prognatos, cum vix quenquam reperias, qui non aliquid, quod ſanitati utcunque officiat, abinde ſibi aſpiratum conqueratur. Quare apud omnes conſtare arbitramur, intemperate calidum atq; tenuem, ab æthere fortiter agitatum, ſanguinem quoque attenuando volatiliſare, humores exagitare, fundere atque colliquare, & progreſſivum enormiter adaugere motum, quo ipſo morbos a frigida craſſave cauſa æſtivale tempus ſolvit quandoque: ſub hoc ſtatu ſalia extricata exacuuntur, non minus quam uberior bilis per ſulphuris a motu vehementi exaltationem procuratur proventus, & quia humores

res ita prædispoſiti requiſitam glandularum in cute miliarium, tubulorum excretoriorum porulorumq; offendunt habitudinem, ultra euphoriam inutilium juxta ac utiliorum effluviorum tranſpiratio obſervatur. En igitur languoris ac ſiccitatis corporum morborumque calidorum cum ſuccedaneo humorum craſſamento exortum.

§. 24. Frigoris facultatem agendi non in quiete mera, ſed motu verſari rectilineo penetrantiſſimo ut credamus, movere nos debent operoſi ejus effectus tam in macro quam microcoſmo. Quapropter dum fremulum ſæpeque intolerabile noſtra inſultat corpora, ſuis ſalino acidis ſpiculis humorum motum tardando incraſſat, & propter fibras nimium tenſas ac conſtrictas tubi atq; pori tam membranarum internarum, cum ſtaſi humorum in iſtis atque inflammationibus, quam externi cutacei conſtipantur, quo ipſo cum tranſpirationi obex ponatur, fibræq; corrugatæ humores citatius interiora verſus repellant, ſeroſa denſior in toto accumulatur viscidaque colluvies, a qua facilis vaſorum pororumq; membranaceorum infarctus & obſtructiones, mater febrium, catarrhorum, aliorumque pathematum nervoſi generis, cui frigus oppido inimicum eſt.

§. 25. Nec culpa vacat aer ſiccus, qui frigori aut calori, vel horum gradibus conjunctus ſaltim operatur, potiſſimum rigidas efficiens fibras aſperitatem ac ſcabritiem cutis producit, humidasque deprædans moleculas tabidis fit exitioſus, & morbos parit ſeri defectui bilique intemperatæ adſcribendos. Humidus vero fibras relaxando emollit tam cutis quam membranarum interiorum, incuneando iſtis liquoroſas particulas, quarum molli undulatione agitantur innatantes quaſi: humores porro dum

ſero-

ſeroſos adauget, quibus diluitur calor motusque humorum ac ſpirituum hebetatur, larga ſeges morborum a copia ſeri oriundorum & viſcerum partiumque atonia ſuppetit.

§. 26. Quid tandem de craſſo conjicere debemus? hic duplex eſt, vel nubilus, nebuloſus aut pluvioſus cum raritate ac minori pondere ſituque elatiori, vel aliis miſcelis halituoſis ſolidiusculis, ac præ majori mole gravibus turgidus, cum denſitate, ac abinde oriunda preſſura in imo athmoſphæræ inſigniori. Et ſane denſum oportebat hunc eſſe, cum vapores adſint tam copioſi & ad cohærendum apti, & aeris ætherisve gravitas compreſſiva eo major, quo cylindri ſunt in locis depreſſis altiores, aut in profundis ac ſubterraneis minor ventilatio, faveant apprime condenſationi. Quapropter nec hic labis expers eſt, cum oſcillationem ſanguinis vitalem, non ſuppeditando proportionatas ſatis ſubtiles moleculas, imminuat, & obtundendo ſimul ſpiritus functiones animales æque ac vitales debilitet, gravis ſimul pondere ſuo inſigni tum reſpiratoriæ actioni, tum circulatoriæ ſanguinis per habitum corporis.

§. 27. Econtra immoderate tenuis, ut initio ob minorem gravitatem interni aeris rite craſſi elaſticitatem permittit exuperare, aucta humorum commotione, ſic tandem fatiscere ob carentiam potentiæ elaſticæ eandem ſinit, quæ tamen perennationi omnis in viventibus motus eſt aptiſſima. Quod vitium fere cum minori coincidit gravitate, i. e. levitate aeris exceſſiva; nam & hæc rareſcentiam ſanguinis nimiam, motusque inæqualitatem ac ſtaſin humorum, tandemq; corporis intumeſcentiam, culpa potentioris elaſticitatis internæ, vaſorum ac canalium latera diſtendentis, inferre videtur. Atque hæc omnia bene intellecta efficiunt exploratiora, quæ de ſubita aeris in qualitatibus præſertim circa dies ſingulos, aut potius menſes

aut

aut anni quadrantes contra naturæ morem, adeoque insolita mutatione dicuntur, quidve portenti alere, imo experientia teste sistere morbosi hactenus visum fuit.

§. 28. Tandem antequam ad specialiora progrediamur, supra dictis apponere demum liceat, pressura ac motu, pro diversa ventorum vehementia plus minus exasperato, aeris ætherisque impelli simul in corpus, præsertim per ambitum ejus effluvia cujusvis indolis & texturæ, quibus aer plus minus copiose pro temporis ac ventorum ratione diversimode figuratis ingravidatus est, interdum crassiora majoris molis, sed velocissimo impetu & continuata a tergo pressione, adacta in poros non plane incongruos, quædam rigida ac duriora salina ac terrestria satis tenuia, aut irregularia licet, attamen mole suæ figuræ & copia accedentium corpusculorum similium aut aliorum, obvios poros vitiose agitando violenter alterantia, donec excepta suas peragant sensiles aut insensiles operationes, alterando, turbando, mutando corpus aut destruendo.

Cap. III.

§. I.

Pidemii præterlapso anno certi fuere morbi, quasdam fœminas uterum gerentes valde divexantes, & alteras ad mortem, alteras vero in maximum vitæ discrimen deducentes. Quorum facit *Hippocrates* mentionem *sect.3. aphor.12. scil.* partus difficultatis, abortus, aut natorum debilitatis vitæq; valetudinariæ, & a quadam derivat anni constitutione hos omnes. Ita sonant textus verba latino idiomate expressa: *Sin autem austrina pluvia & tepida fuerit hyems, ver autem siccum & aquilonium, mulieres ingravidatæ, quæ vere pari-*

turæ sunt, quavis de causa abortiunt: quodsi quæ peperint, hæ infirmos & valitudinarios edunt fœtus, adeo ut paulo post moriantur, vel debiles & valetudinarii evadant. Hoc ipsum pariter legere est apud eundem *lib. de aer. aqv. loc. cap. 6.*

§. 2. Et iisdem penitus consone scribit *Aristoteles lib. problem. sect. 1. probl. 9. dicens: Cur si hyems austrina fuerit & pluviosa, ver autem siccum & boreale, morbosum sit tum ver, tum æstas. An quia in hyeme quidem ob teporem & humiditatem corpora similia redduntur tempori? humida enim oportet esse, non consistentia. Sic autem se habentibus, ver frigidum superveniens ipsa condensat, & indurat ob siccitatem. Itaque gravidæ, quibus vere partus instat, in laboriosum partum vel in abortum incidunt, propter caliditatem & mortificationem factam a sicca frigiditate, sic non expulsa humiditate. Fœtus vero imbecilli fiunt, & imperfecti ob frigidi excessum. Accidit enim, ut qui tunc nascuntur, & constiterint & nutriti fuerint intra parentes:* juxta versionem *Septalii, Commentar. in Arist. problem.*

§. 3. Paulo aliter exprimit Aristotelis mentem *Julius Guastavinius in Commentar. super ejusdem problem.* sic inferens: *Cur si hyems austrina & pluviosa fuit, ver autem siccum & aquilonium est, corpora tam vere, quam æstate morbi exercent? an quod hyemis tepor & humor faciunt, ut corpora tempori ejusdem proxima in qualitate reddantur. Humida enim laxaque fiant & soluta necesse est. Quæ cum ita se habeant, vere frigido atque sicco facile concrescere possunt & indurari. Itaque gravidæ, quibus tunc adest partus, abortu periclitantur, videlicet incalescendi, crudescendique ratione. Quæ res sideratio appellata est, quam illa committit frigiditas, impatiens omnino excer-*

nen-

nendi humoris. Infantes vero, quos gerunt, imbecilles lassosque immodicam ob frigiditatem, edunt. Accidit enim, ut qui tunc sereno cœlo nascuntur, iidem pluvio benigno & constiterint, & nutriti fuerint intra parentem.

§. 4. Neminem latere arbitramur, quo quodque a naturali sibi statu in contrariam partem deductum recesserit magis, eo plus nocere, & majoribus viribus atque multo citius suas vires exerere. Quid vero naturæ hyemis magis adversari possit, quam si austrina i. e. calida & humida fuerit, atque veri, quod moderate calidum atque humidum oportebat esse naturæ congruenter, si boreale i. e. frigidum ac siccum evaserit.

§. 5. Anni temporum vicissitudines, suam servantes indolem, tam macro quam microcosmo multum conferunt, quia crasi humorum atque spirituum moderantur: nisi enim densatos hyemis rigore humores æstas deliniat futura attenuando, aut æstatis fervore rarefactos densando non temperet hyems gelida, mutatione tamen non præcipiti, propter veris & autumni interventum, illic nimia visciditas, hic vero immoderata dissolutio insequeretur lerna malorum. Debebant igitur a frigida siccaque hyeme humores corporis prævia æstate insigniter rarefacti iterum temperari, motus paulo retardari, firmari partes & serum per uberiorem transpirationem depauperatum & sub autumno ex parte restitutum pro humectandis corporis partibus, adaugenda mole, & viribus ac robore pristino restaurandis, concentrari magis: & ecce aeris tepor juxta cum humiditate excessiva, blanda & continua humorum allisione, molli quasi igne, uti superficierum corporum duriorum nexus sensim emollit, ita cutis fibrositates relaxat, ut pelliculæ pororum & alia spiracula flaccidiores activas sanguinis elabi permittant, & humorosas aeris moleculas

copiosius admittant, unde serositates adauctæ in corpore obruant residuos spiritus & calorem, humorumque vapidorum nec debite ventilatorum putredini vias pandant, quo ipso & nervosi generis inducta laxitate, inæquali saltim per angustiores meatus ferantur humores turgescentes & languida agitatione cum corporis imbecillitate atque pigritie, & viscerum, prout fas est conjecturare, debilitata functione. Accedit huc facitque deteriora minor aeris australis gravitas, crassitiei præterea nubilæ & pluviosæ conjuncta.

§. 6. Nunc congrua veris tempestas faceret merito gradus, clausos frigore poros reserando & liquando serum, ut humores collecti perspirarent, sicque calori ad extima sese expandendi libertas concederetur: ast e contrario aquilonium cum sit, serosos sub austrina hyeme congestos humores repellit, qui in rarefacta a tepore præcedente & mollia reddita corpora promte frigoris vim ad intima usque reseratis viis agunt, congelati quasi a rigidioribus frigorificis atomis obruunt viscera, & calori fibrisque oppido infensi multum vitali humorum derogant motui. Inde facillima fœtus ad sphacelismum dispositio emerget, quia serosæ humiditates in ejus corpusculo pariter abundantes, nunc densati præter modum hinc inde stagnant, oppressoque insigniter calore cum obstructione tubulorum aliquali, tam nutritii succi corruptio, quare partes debito defraudatæ nutrimento atrophiam contrahunt, quam humorum aliorum in vitali crasi & elementali quoque sive mixti textura immutatio, via ad putredinem tritissima, metuenda est.

§. 7. Quo tempore major simul observatur ab aere graviori pressura quam in præcedente, indeque recessus

ſus humorum ad centrum fortior, ſiccitate ulterius algida corporis habitum mucore debito ſuo defraudante. Accedit porro, quod ventorum impetus per intervalla vigeat, atque aeris frigus teporemve in utraque tempeſtate nunc intendat, nunc autem remiſſiora faciat. Unde ſe pariter in hyeme prædicta, dum quandoque convertitur ad temperiem ſibi alias ordinariam, non ſecus atque in vere aquilonio, recurrente ſæpies & interdum ad dies aliquot ad ſtatum naturalem, & plus ultra quantocyus frigus ac tepor calorve, interjecta quandoque morula ſe excipiunt, quo ipſo, & ſæpe ex contrariis ad contraria tranſitu, motus ſanguinis modo ex improviſo intenditur, modo immodice continetur, & habitus modo laxior redditur, modo exceſſive conſtringitur, ſicque œconomia animalis notabiliter turbatur. Et quod amplius eſt, tanta interdum ventorum invicem commutatio & incerta motus redundantia, atque vaporum halituumque indefinitæ varietatis ac peregrinorum hujus ope invectio in athmoſphæram obſervatur, ut peculiaris miſcelæ modus, & agitatio inteſtina miræ indolis inde emergat.

§. 8. Quid mirum ergo periclitari partus intus foriſque tenerrimos. Delectatur fœtus nutritio ſero, particulis blandis ſulphureis oleoſis turgido, & aqueis dulcibus roſcido, quod motu ſatis vivido globulorum ſanguinis purpureorum, fibrarumque & vaſorum, uterique rite tenſarum adjumento erat evibrandum, ut tenellum ejus corpuſculum per incuneatas in poros ac tubulos partium nutritias moleculas ad juſtam molem usque explicetur. Sed e contrario advehitur ſub auſtrali hyeme ipſi ſerum defectuoſum in quantitate &

qualitate roris nutritii, quem ſeroſior matris ſanguis vitio caloris, ab exuperante humido valde retuſi, debite exaltare digerendo nequivit; quo fit, ut aquoſiori hoc nutrimento incrementum quidem ſumat fœtus, ſed ſimul tamen corpus evadat laxius atque flaccidum, incommodo paulisper gravi perferendo impar. Cum inſuper facula in ejus ſanguine vitalis vix gliſcere a penu hoc ſibi porrecto queat, quin macula obfuſcetur, functiones œconomicæ inde morboſæ fiunt.

§. 9. Atque hanc corporis imbecillitatem ſubitaneæ, ſpirituum ac humorum craſi motuique officientes alterationes, a ſtatu aeris per ventos & effluvia, e terræ cruſta non ſatis frigore conſtricta copioſe exhalantia, ſubito ac creberrime immutato inductæ adaugent, in tantum, ut antequam ver appetat, vel poſtquam novi adultive injurias ſupra enarratas fuerit expertus, cum vel ſine cauſis aliis & externis accedentibus, ex utero a pituitæ copia valde relaxato per vias madore emollitas per abortionem mortuus excidat, vel vivus, brevi tamen ob immaturitatem moriturus.

§. 10. Quodſi tamen naturæ bonitate atque clementia contingat, ut emenſis his ærumnis perfecto tandem partu veris tempore excludatur fœtus, vitamq; eousque ducat, miſeram fieri certe hanc oportebit, cum multum laboris hoc naturæ opus ex utraque matris & puelli parte expoſcat, ut tenellus quisque fœtus ſub onere labaſcens inter enitendum pereat, aut imbecillis parum operæ conferens, niſuque matris ac preſſura valida magis infirmatus ſumma cum difficultate, quod monet Ariſtoteles & ratio dictitat, & quandoque matris viribus exhauſtæ internecione in vitam introeat, ea vel ad per-

bre-

breve tempus gavisurus, vel tamen non sine adversa valetudine œconomiam quoties conturbante protracturus ob infirma fœtus stamina in penetralibus contracta, humorumque pravitatem; nam inæqualitas ætheris teneriores & recens natos ferit magis, si principia vitalia imprimis minus robusta sint, ut loquitur verissime *Illustris Wedelius, aphor. aph. 3, 12.*

§. 11. Atque hæ sunt tempestates, quas *Hippocrates & Theophrastus* ὀπισοχειμένας vocant, arboribus quoq; infestas, ac germina statim floresq;, si intempestive erumpant, adurentes, quod sphacelismus est, hoc loco, non veram substantiæ corruptionem sed dispositionẽ sive initium ad eam denotans, quo de *Theophr. 1. de causis plantar. c. 11.* loquitur. Quo enim tempore, sicut gemmulæ plantarum ita fœtus cœli potissimum indulgentiam exposcit, fomentumq; non dissimillimum priori requirit, ut assuetus hactenus vivifico nativoque viscerum fotu, si adversantem sibi maxime qualitatem nunc experiatur, frigore scil. statim perculsus, victus perquam facile succumbet, ut aut pereundum illi omnino sit, aut tenui imbecilloque ac morboso esse. *Vid. Septalius loc. cit.* Qui in hac aeris diathesi heteroclita undecunque illata effluvia ponerent, quorum actionem societatemque mollia fœtus corpuscula ob peculiarem suam texturam istis meatibus suis conformem, reciperent, eademque detinerent, instar magneticorum vel electricorum corporum, quæ tanquam occultum venenum succi nutritii corruptionem efficerent, illis non dicam scriberemus, dummodo probabiliter hoc saltim asserere videri cupiant.

§. 12. Nostra brevi verborum ambitu hic prolocuta ut exemplis eminus accersitis confirmemus haud

opus

opus est, cum prolixiorem eorum suppeditet catalogum præcedens annus, ut maximis in luctibus fuerint tot splendidæ familiæ, & maritus propter obitum uxoris charæ tam acerbum magno pectus diduxerit gemitu, parentesque mœsti natos intempestive defunctos complorent adhuc. Cur tamen non omnes gravidæ tam magno implicitæ fuerint periculo, fœtusque inter tenerrimos ab interitu se vindicaverint non pauci, causat robustior parentum textura, & virtus seminalis exuperans, ex qua tenellum prolis corpus exurgens in sinu matris imbecillis licet morboso resistit insultui, potissimum ubi rerum nonnaturalium regimen accuratius a matre observetur, non obnoxia alias abortioni natura, addunt alii consuetudine.

§. 13. Abortum hunc partusque difficultatem esse epidemicum, manifestat hujus morbi tradita superius definitio, atque sic differentiam ab aliis sufficienter speciebus innuit. Quo ceterum nos brevissimis expediamus, ablegantes, ut signa discant diagnostica tum imminentis tum præsentis morbi, atque prognostica, rerum cupidos ad authores practicos, refricantesque omnibus hic loci memoriam actorum, atque lethalitatis ratione causæ gravioris, aut concomitantium & supervenientium symptomatum, qualia sunt hæmorrhagia enormior, syncope, imo deliria & convulsiones apud plerasque subsecutæ, confestim adorimur therapiam, præservatoriam extra proxysmum, & curatoriam in eo. Ista alias causæ antecedentis rationem habet, per consequens paroxysmi insultum inhibens aut mitiorem reddens: hæc ipsum symtoma causamque conjunctam pro scopo agnoscit.

§. 14.

§. 14. Præſervationem, quam forſan alii curatoriæ adſcriberent, dirigere commodum viſum fuit, partim ad tempus hyemale, partim vernale. Iſto obſervamus humorum copiam imminuendam per laxantia, diaphoretica, ſudorifera, diuretica, ſingula ex ſuis loculis depromenda probatiſſima blandiora. Calor exuſcitandus per cordialia, ſpirituoſa, balſamica, ſale volatili oleoſo fœta. Quibus putredini humorum ſimul, correcta minera humoroſa, ſuperfluo difflato, reſtitutoque circulo & vigorata inteſtina commotione, auxilium fertur. Nervoſi generis demum habenda eſt ratio, quod peræque ac viſcera, potiſſimum uterus, ab ejusmodi anomaliis morbificis liberandum per lenientia, ſudorifera &c. congruis intervallis repetenda, tonus eorum roborandus, & contra ſubſecuturas ataxias firmandus: quod ipſum aſſequimur per cephalica, nervina, balſamica, reſolventia, abſorbentia terrea, & martialia; quibus accedunt topica uterina ejusdem generis, nervina, aromatica, fœtum ſimul roborantia, & adſtrictiva mitiora ſub linimenti aut unguenti forma, emplaſtra itidem & cerata ſub umbilico, uterive aut lumbari, ab aliis dorſi regioni applicata.

§. 15. Circa ſex res nonnaturales annitamur, ut aeris humiditatem corrigamus per ſuffimigia caput dici ſolita confortantia & anticatarrhalia, neve quæ tranſpiratu ſub imperato frequenti corporis moderato tamen exercitio propelluntur vaporoſitates, per ſomnii exceſſivi potusque minus ſpirituoſi indulgentiam, iterum ingerantur a matre.

§. 16. Veris aquilonii effectus in corpore morboſus, ſideratio dicta, alvi evacuationes fortes haud ſuſtinet, imo cum clyſteribus quoque cautius mercandum: potius hujus therapia eadem ac ſphacelismi communis inchoati

aut late ſumti pro corruptione quavis eidem analoga, ſcil. per reſolventia, ſudorifera, diaphoretica, alexipharmaca, ſalia potiſſimum volatilia oleoſa, balſamica, adornanda, ita tamen ut altero oculo fœtum in utero commorantem matrisque vires internis analepticis & externis ſpirituoſis, ſemper reſpiciamus. Simul tamen, potiſſimum ſi inteſtina videantur laborare, aut viſcera proxime adſita per metaſtaſin eo mittant corruptos humores, propinentur lenientia, inſimul in quovis caſu per diaphoreſin phlegmones reſolutionem attendendo. Aſt forſitan haud inter poſtrema erit reputanda venæſectio ventilatoria & revulſoria in brachio adminiſtranda, etiam repetita, quantitate ſanguinis extrahendi pro circumſtantiarum ratione imperanda. Balnea alias multum conducentia ultimis præſertim geſtationis menſibus, minus tuta ſuſpicamur. Evitandæ porro ſunt cauſæ externæ, procatarcticæ, vim fœtui inferentes.

§. 17. Reſtat therapia curatoria, paroxyſmum reſpiciens imminentem & jamjam futurum ex ſignis dignoſcendum, cui avertendo adæquata penes practicos multa deprehenduntur remedia. Juvant alias uterina fere omnia ſingulari quadam calefaciendi adſtringendique vi pollentia, & narcotica refracte reliquis maritata alterantibus; quædam ſimul acrimoniam humorum demulcentia, & decantatiſſima roborantia fœtum, *balſamus embryonum, aqu. vit. mulier. cinam. tenell. corn. cord. cerv. lil. convall. til. ceraſ. nigr. epil. Lang. tinctur. corall. gr. Kerm. liquor perl. magiſt. corall. perl. ebor. pulv. march. ſpecif. cephal. ſpec. diamarg. frig.* Imo ſpecifica, olim in magno pretio habita, ab aliis commendantur interna, *coagulum leporis, tali lepor. ſuccus aſtac. fluv. vel eorum ſal dextre paratum, ſericum Kermeſ.*; atque externa varia, *lapis laz. hæmat. ætit.* brachio

chio, *Sardonius aut magnes* ventri alligatus, vel qui in utero *cervæ* reperitur geſtatus, *zona ex corio equi marin. aut lupino* ventri circumligata, &c. Congruere etiam videntur ſuperius memorata externa aromatica, ſpirituoſa pro uteri regione.

§. 18. Noſtro tamen caſui vix exaſſe quadrare omnia, inde augurari convenit, quod ſummo licet adhibita ſtudio haud ſingularis efficaciæ deprehenſa fuerint, nec levamen ægræ inde perſenſerint notabile. Satisfacere potius intentioni noſtræ crediderimus alexipharmaca, ſudorifera &c. ſola, aut roborantibus temperatis & fixioribus potius, quam volatilibus in auxilium ſimul adſcitis: quibus itidem irritis necroſi humores in fœtu adeo corruptos eſſe indicatur, ut ad ſtatum naturalem reduci poſſe impoſſibile ſit.

§. 19. Ubi actu abortus fit, cura nulla tentanda, niſi ea, quæ excluſionem faciliorem minoribusque ſymtomatis ſtipatam faciat, periculum enim foret, ne ſi fœtui mortuo, aut jam in egreſſu morituro, per adſtringentia a Medico adhibita via præcluderetur, in utero reſtitaret cadaveroſa atq; inflammatoria materia, millium ſymtomatum parens funeſta. Vid. *Manget. bibl. med. practic. lib. 1.* Quapropter fœtum pellentia commendamus, embryone in ſitu ad exitum commodo collocato. Si tamen reſtiterit mortuus progredi renuens, ſine mora opitulante Chirurgica arte uncis extrahendus, etiam in partes diſcerptus, ubi integrum educendi copia non datur. Abortu facto mulier ut puerpera tractanda, lochia debite moderanda, vires reſtaurandæ, & ſymtomata occurrentia mitiganda ac auferenda ſunt.

§. 20. Atque hæc de horni affectus noſtri medela pro hac occaſione & exiguo judicii modulo ſufficiant.

Reli-

Reliquarum rerum, aut quia huc non directe ſpectant, rationem habere haud potuimus, aut quia in Practicorum libris ambagioſa disquiſitione pertractatæ ad nauſeam quaſi, noluimus, aut minus neceſſarium judicavimus.

F I N I S.

Vergönn es/ Werther Freund/ wenn meine Feder ſchreibet/
Hier zeigt ein kluger Sinn/ was Kunſt und Fleiß vermag.
Wer rechte Wiſſenſchafft mit ſolchem Ernſte treibet/
Der ſieht in kurtzer Zeit den ſchönſten Ehren-Tag.

Arnold Friedrich Beier / Jen.
Med. Stud.

JUdicium plusquam-maturum cavit ABORTUM,
Fœtus hic ingenii jam nunc maturus ut exſtet;
Maturæ laudes proin ut comitantur eundem,
Sic maturati meritique ſequantur honores!

Hæc Nobiliſſimo Doctiſſimoq; Dn. Reſpondenti, Fautori ac Amico honoratiſſimo, gratulabundus apponebat

G. H. Oelffen, Cell.
Med. Stud.

SIc cathedram ſcandis, læto, CLARISSIME WITTE,
Succeſſu, poſtquam resq; modosq; tenes.
Gratulor hos auſus; laudandis pergito cœptis,
Attinges felix propoſitumq; STATUM.

Ita Nobiliſſimo Domino Reſpondenti, Amico ſuo æſtimatiſſimo, gratulabundus apponebat

Joh. Chriſt. Fritſchius, SchVVarzb. Thuring.
Med. Stud.